

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
იურიდიული ფაკულტეტი

სამართლის ჟურნალი

№2, 2019

უნივერსიტეტის
გამომცემლობა

შეზღუდული ფიზიკური შესაძლებლობის მქონე პატიმართა ბადრაბირება

სტატია მოიცავს შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პატიმართა ტრანსპორტირებასთან (ბადრაგირებასთან) დაკავშირებული სირთულეების ანალიზს და მათი დაძლევის გზების ძიებას. აღსანიშნავია, რომ, ზოგადად, პატიმართა ბადრაგირების პროცესებთან დაკავშირებით მასალა არც ისე ბევრია. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია სტანდარტები, რომელიც განსაზღვრავს შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე (შშმ) პირთა ტრანსპორტირებას. შესაბამისად, არსებული კვლევები ვერ გვთავაზობს საკითხის გადაწყვეტის ეფექტურ გზას. სტატიაში კვლევის საფუძველზე შესწავლილია ის სავარაუდო რისკები და პრობლემები, რომელიც შშმ პატიმართა გადაყვანასა და მათი ტრანსპორტირების თავისებურებებს უკავშირდება; განხილულია ის სპეციფიკური მიდგომები, რომელსაც ადგენს საერთაშორისო სტანდარტები; ასევე გაანალიზებულია ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკა, რომლის მიხედვით, პატიმართა ტრანსპორტირების დროს დაშვებული დარღვევები¹ აღიარებულ იქნა ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა კონვენციის მე-3 მუხლის² დარღვევად.

კვლევის მიზანია გამოავლინოს ქართულ რეალობაში არსებული ხარვეზები და პენიტენციურ სისტემას შესთავაზოს რეკომენდაციები, რომლებიც მას აღნიშნული ნაკლოვანებების აღმოფხვრის შესაძლებლობას მისცემს.

საკვანძო სიტყვები: კანონმდებლობა, საერთაშორისო სტანდარტები, პატიმართა უფლებები, დაცვა, ბადრაგირება, გადასაყვანი პირი, შშმ პირი, შემონახვა.

1. შესავალი

შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირებთან (შემდგომში – შშმ პირი) მუშაობა გამოწვევაა ნებისმიერი დახურული სისტემისათვის, სადაც ეს ადამიანები შეიძლება მოხვდნენ. ცალსახაა, რომ სასჯელის მოხდის ადგილებში ისინი განსაკუთრებით მონყვლად ჯგუფს წარმოადგენენ მრავალი მიზეზის გამო. პენიტენციურ დაწესებულებაში ყოფნისას შშმ პირების მიკუთვნება მონყვლადი კატეგორიისადმი ეფუძნება სხვადასხვა სუბიექტურ და ობიექტურ საფუძვლებს. ობიექტური ფაქტორები შეიძლება იყოს: ციხის საცხოვრებელი შენობებისა და სხვა დამხმარე ნაგებობების არაადაპტირებულობა, რელიევანტური სარეაბილიტაციო და საგანმანათლებლო პროგრამების არარსებობა ან არსებულის შეუსაბამობა შშმ პირთა საჭიროებებთან, სამუშაო ადგილების არქონა, შშმ პირთა საჭიროებებს მორგებული სამედიცინო მომსახურების არარსებობა, დამხმარისა და მომვლელის ინსტიტუტის არარსებობა და სხვ. სუბიექტურ ფაქტორებში კი უნდა მოვიხილოთ პერსონალის დამოკიდებულება და მათი პროფესიული მომზადების დაბალი დონე. თუმცა, თუ მხედველობაში მივიღებთ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მიდგომას პატიმართა მონყვლადობის საკითხისადმი, ევროპის საპარლამენტო ასამბლეის ანგარიში განმარტავს, რომ პატიმრები არიან იმ ყველაზე მონყვლად ჯგუფებს შორის, რომლებიც ადამიანის ძირითადი უფლებების დარღვევის რისკის ყველაზე მაღალი მაჩვენებლით ხასიათდებიან. ამავდროულად, ევროპის ადამიანის უფლებათა სასამართლომ ხაზგასმით აღნიშნა, რომ მთავრობას აქვს პატიმრობაში მყოფი ნებისმიერი პირის „დაცვის ვალდებულება“.³

* ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის დოქტორანტი.

¹ იხ. წინამდებარე სტატია, 10, 12, 14.

² იხ. ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის კონვენცია, რომი, 1950 წლის 4 ნოემბერი, მუხლი 3, წამების აკრძალვა, ადამიანის წამება, არაადამიანური თუ დამამცირებელი დასჯა ან მასთან ასეთი მოპყრობა დაუშვებელია.

³ *Mallia E.*, Report, Committee on Legal Affairs and Human Rights, Protecting Human Rights During Transfers of Prisoners, Parliamentary Assembly, CoE, Malta, 2019, 3, <<http://website-pace.net/documents/19838/5636250/20190122-PrisonerTransferRights-EN.pdf/470d737d-1234-4484-b9a4-5000c75f79b7>> [17.03.2020].

ციხეში შშმ პირთა განთავსებასთან და მათ საყოფაცხოვრებო პირობებთან მიმართებით შესაძლებელია განვიხილოთ არაერთი საერთაშორისო სტანდარტი და სახელმძღვანელო, რომელიც პირდაპირ ან არაპირდაპირ ეხება და არეგულირებს შშმ პირებთან მოპყრობას სასჯელის მოხდის ადგილებში, თუმცა ძნელად თუ მოიძებნება ისეთი სახის სტანდარტები, რომელიც ადგენს პატიმართა ტრანსპორტირების პროცედურებს და მის ზოგად წესებს. ასეთი სახის დოკუმენტები მწირია არათუ პატიმართა სპეციალური კატეგორიებისთვის,⁴ არამედ, ზოგადად, პატიმართა ბადრაგირებასთან მიმართებით.

საქართველოს პატიმრობის კოდექსი პატიმართა ბადრაგირების სტანდარტებს არ განიხილავს და, ამდენად, მასში რაიმე სახის დათქმებს შშმ პირების შესახებაც არ ვხვდებით. ასეთ შემთხვევაში რთულია გამოსავალი ვეძებოთ რომელიმე სხვა საკანონმდებლო აქტში, რადგანაც მოცემული საკითხი პატიმრობის კოდექსის რეგულირების სფეროს უნდა წარმოადგენდეს იმდენად, რამდენადაც იგი არეგულირებს ქვეყანაში პატიმრობასთან დაკავშირებულ ყველა პროცედურასა და პირობებს. კანონი უნდა ადგენდეს იმ შეზღუდვებს, რომლებმაც უნდა აღკვეთოს პატიმართა მიმართ რაიმე სახის კანონსა-წინააღმდეგო მოქმედება, უზრუნველყოს მათი უფლებებისა და კანონიერი ინტერესების დაცვა.

ზემოთქმულიდან გამომდინარე საქართველოს კანონმდებლობაში უნდა იქნეს შეტანილი ცვლილებები იმისათვის, რომ პატიმართა ბადრაგირება და, მათ შორის, შშმ პირთა სხვადასხვა ადგილას გადაყვანის პროცედურები რეგულირებული იყოს დეტალურად იმის უზრუნველსაყოფად, რომ ყველა პატიმარი დაცული იყოს გადაყვანის დროს რაიმე სახის უხეში, არაადამიანური ან დამამცირებელი მოპყრობისგან. ევროპის საბჭოს საპარლამენტო ასამბლეა მოუწოდებს ევროპის საბჭოს წევრ სახელმწიფოებს, მათი ეროვნული საკანონმდებლო რეგულაციები და პრაქტიკა მოიყვანონ საერთაშორისო სტანდარტებთან შესაბამისობაში.⁵

2. პატიმართა ბადრაგირების პროცედურები ეროვნული კანონმდებლობის მიხედვით

პატიმართა ბადრაგირება რეგულირებულია არა საკანონმდებლო, არამედ კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტით (ბრძანება „ბრალდებულთა/ მსჯავრდებულთა გაყვანა/გადაყვანისას ბადრაგირების წესის დამტკიცების შესახებ“).⁶ ამდენად, ის ცალსახად ნაკლები მნიშვნელობის სამართლებრივ აქტად გვევლინება მაშინ, როდესაც ხშირად პატიმართა უფლებების დარღვევა, მათ მიმართ ძალადობა, წამება და არაადამიანური, ღირსების შემლახავი მოპყრობა სწორედ მათი ტრანსპორტირების დროს ვხვდება, როგორც ეს განმარტებულია ექსპერტთა შეფასებებში.⁷ კერძოდ, როდესაც პირი აღმოჩნდება სატრანსპორტო საშუალებაში, რამდენიმე თანამშრომლის მეთვალყურეობის ქვეშ,

⁴ პატიმართა სპეციალურ კატეგორიებში მოიაზრებიან: ქალები, არასრულწლოვნები, შშმ პირები, მოხუცები, განუჯანსაღებელი სენით დაავადებული პირები, უცხოელები, ეთნიკური და რასობრივი უმცირესობები, LGBT (ლესბოსელი, გეი, ბისექსუალი და ტრანსსექსუალი) პირები, იხ. ციტირება: Handbook on Prisoners with Special Needs, United Nations Office on Drugs and Crime, Vienna, 2009, 9, 43, 57, 79, 103, 123, 143.

⁵ Mallia E., Report, Committee on Legal Affairs and Human Rights, Protecting Human Rights During Transfers of Prisoners, Parliamentary Assembly, CoE, Malta, 2019, 3, <<http://website-pace.net/documents/19838/5636250/20190122-PrisonerTransferRights-EN.pdf/470d737d-1234-4484-b9a4-5000c75f79b7>> [17.03.2020].

⁶ ბრალდებულთა/მსჯავრდებულთა გაყვანა/გადაყვანისას ბადრაგირების წესის დამტკიცების შესახებ საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრის ბრძანება №149, სსმ, 19.10.2015 [17.03.2020].

⁷ „პატიმრების გადაყვანისას მიუღებელი პირობები შეიძლება იყოს წამების, არაადამიანური ან დამამცირებელი მოპყრობის ან დასჯის ტოლფასი, რაც ეწინააღმდეგება ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-3 მუხლს“, იხ. ციტირება: Mallia E., Report, Committee on Legal Affairs and Human Rights, Protecting Human Rights During Transfers of Prisoners, Parliamentary Assembly, CoE, Malta, 2019, 3, <<http://website-pace.net/documents/19838/5636250/20190122-PrisonerTransferRights-EN.pdf/470d737d-1234-4484-b9a4-5000c75f79b7>> [17.03.2020].

კონტროლის გარეშე⁸ და მას არა აქვს არანაირი საშუალება მიმართოს ხელმძღვანელს, გამოიძახოს ექიმი ან ითხოვოს რაიმე სახის დახმარება.

საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრის ბრძანება „ბადრაგირების წესის შესახებ“ განსაზღვრავს იმ ზოგად საფუძვლებს, რომელზე დაყრდნობითაც საბადრაგო სამსახური ახორციელებს პაციენტთა გადაყვანას ერთი ადგილიდან მეორეში. ასეთი საფუძვლებია: ბრალდებულთა/მსჯავრდებულთა გაყვანა სასამართლო პროცესზე ან საპროცესო მოქმედებებში მონაწილეობის მისაღებად; ბრალდებულთა/მსჯავრდებულთა გაყვანა საგამოძიებო ან სხვა საპროცესო მოქმედებაში მონაწილეობის მისაღებად; ბრალდებულთა/მსჯავრდებულთა ექსტრადიცია; მსჯავრდებულის მიერ პატიმრობის კოდექსის 26-ე მუხლით გათვალისწინებულ შემთხვევებში დაწესებულების დროებით დატოვება განსაკუთრებულ, პირად გარემოებებთან დაკავშირებით; ბრალდებულის მიერ პატიმრობის კოდექსის 78-ე მუხლით გათვალისწინებულ შემთხვევებში დაწესებულების დროებით დატოვება განსაკუთრებულ, პირად გარემოებებთან დაკავშირებით; ბრალდებულთა/მსჯავრდებულთა პატიმრობის კოდექსის 121-ე მუხლის მე-2 ნაწილით გათვალისწინებულ შემთხვევებში, როგორცაა: საერთო პროფილის საავადმყოფოში გაყვანა, საერთო პროფილის საავადმყოფოდან სხვა საერთო პროფილის საავადმყოფოში გადაყვანა, ბრალდებულთა/მსჯავრდებულთა გადაყვანა სამინისტროს პენიტენციური დაწესებულებიდან მსჯავრდებულთა და ბრალდებულთა სამკურნალო დაწესებულებასა და ტუბერკულოზის სამკურნალო და სარეაბილიტაციო ცენტრში ან საექსპერტო დაწესებულებაში სასამართლო-ფსიქიატრიული ექსპერტიზის ჩასატარებლად, დაწესებულებიდან ბრალდებულთა/მსჯავრდებულთა სხვა დაწესებულებაში გადაყვანა, ბრალდებულთა/მსჯავრდებულთა გაყვანა დამოუკიდებელი სამედიცინო ექსპერტიზის ჩასატარებლად, მსჯავრდებულის გაყვანა სამინისტროს ადგილობრივი საბჭოს ზეპირ სხდომაზე მონაწილეობის მისაღებად, ბრალდებულთა/მსჯავრდებულთა დაწესებულების გარეთ სამუშაოდ გაყვანა და კანონით დადგენილი სხვა შემთხვევები.⁹

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ყველა ზემოაღნიშნულ შემთხვევაში ტრანსპორტირებას დაქვემდებარებული პირი შესაძლებელია იყოს შშმ, განსაკუთრებით, როდესაც საქმე ეხება სამედიცინო, სარეაბილიტაციო და ექსპერტიზის ადგილებში გადაყვანას. მიუხედავად იმისა, რომ მოცემული წესების რეგულირების სფეროა როგორც სხვა პირთა, ასევე შშმ პირთა ტრანსპორტირება და ბადრაგირება (თანმხლები პირის მიერ მისი გაცილება ამა თუ იმ ზემოთ აღნიშნულ ობიექტში), სხვა განსაკუთრებულ კატეგორიებს შორის შშმ პირების ტრანსპორტირების სპეციფიკაზე წესებში მითითებულია მხოლოდ ერთ პუნქტში, რომელშიც განმარტებულია, რომ ქალთა (მათ შორის ორსულ ან/და 3 წლამდე ასაკის ბავშვთან ერთად), არასრულწლოვანთა, ხანდაზმულთა და შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირთა ბადრაგირებისას განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს მათ მოთხოვნილებებს, ფიზიკურ, სოციალურ და ფსიქოლოგიურ საჭიროებებს.¹⁰ მოცემული მუხლი არ განმარტავს, რა იგულისხმება ყურადღების მიქცევაში, მიუხედავად იმისა, რომ აღნიშნულ ოთხ კატეგორიას, რომლებსაც წესები ითვალისწინებს, უნდა ჰქონდეთ და აქვთ კიდევ პრაქტიკაში რადიკალურად განსხვავებული როგორც სოციალური, ისე ფიზიკური საჭიროებები. მაგალითად, თუ არასრულწლოვნის ტრანსპორტირებისას ბავშვის ინტერესები და მისი ფსიქოლოგიური მდგომარეობა, შშმ პირის შემთხვევაში ძირითადი პრობლემა შეიძლება იყოს სატრანსპორტო საშუალების ადაპტირება და ა. შ.

⁸ კონტროლში მოცემულ შემთხვევაში მოიაზრება ხელმძღვანელი პირების ზედამხედველობა ან დამოუკიდებელი კონტროლის (მონიტორინგის) განმარტებული ინსტიტუტების ხელმისაწვდომობა.

⁹ ბრალდებულთა/მსჯავრდებულთა გაყვანა/გადაყვანისას ბადრაგირების წესის დამტკიცების შესახებ საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრის ბრძანება №149, სსმ, 19.10.2015 [17.03.2020].

¹⁰ ბრალდებულთა/მსჯავრდებულთა გაყვანა/გადაყვანისას ბადრაგირების წესის დამტკიცების შესახებ საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრის ბრძანება №149, სსმ, 19.10.2015 [17.03.2020], მე-7 მუხლი.

ბადრაგირების წესების მე-7 მუხლში ძალიან მოკლედ და დაკონკრეტებული სპეციალური საჭიროებების ფორმები, როგორებიცაა: სატრანსპორტო საშუალების ტიპის შერჩევა, კონტროლის მეტოდები და ხელბორკილების გამოყენება, რაც, ძირითადად, თვითონ იმ სამსახურისა და პენიტენციური სისტემის ინტერესებს უფრო ემსახურება, ვიდრე გადასაცემი შშმ ან სხვა სპეციალური საჭიროებების მქონე პირებს, გამომდინარე იქიდან, რომ მოცემული მუხლი საუბრობს უსაფრთხოების ზომებზე და არა რომელიმე მოცემული კატეგორიის პირის ინტერესებსა და მის საჭიროებებზე.

მე-7 მუხლში მოცემული სატრანსპორტო საშუალების ტიპის შერჩევა, პოზიტიურ მაჩვენებლად ც შეიძლება ჩაითვალოს, თუმცა ამ მუხლის ხარვეზია ის, რომ გაყვანა/გადაყვანისთვის განკუთვნილ სპეციალურ სატრანსპორტო საშუალებებთან დაკავშირებით ბადრაგირების წესები განსაზღვრავს მხოლოდ მის ტექნიკურ მდგომარეობას¹¹ და არ აკეთებს დათქმას იმ გარემოებაზე, რომ გადასაცემი ტრანსპორტი ადაპტირებული უნდა იყოს შშმ პირებისთვის. აღნიშნულ ხარვეზზე მითითებისას ოპონენტების მხრიდან შესაძლებელია დავის საგანი გახდეს მე-4 მუხლში მოცემული სატრანსპორტო საშუალების ტიპის შერჩევა. თუმცა ეს ვერ იქნება ამომწურავი ჩანაწერი შშმ პირების მიმართ, რადგანაც ეს ადამიანები, შესაძლებელია, და უმეტეს შემთხვევაში, საჭიროებენ არა სპეციალურად შერჩეულ რაიმე სახის სატრანსპორტო საშუალებას, არამედ – მის ადაპტირებას, რათა მათი ტრანსპორტირება მოხდეს არა იზოლირებულად, არამედ – სხვა პირებთან ერთად, ინტეგრირებულად.

დადებითად უნდა შეფასდეს „სპეციალური საშუალებების გამოყენების შესახებ“ სასჯელაღსრულების მინისტრის ბრძანებით¹² დადგენილი დათქმა, რომ „სპეციალური საშუალება გამოიყენება უსაფრთხოების უკიდურესი ღონისძიების სახითრემ შემთხვევაში, როდესაც სხვა საშუალება არაეფექტიანია. სპეციალური საშუალების გამოყენება უნდა იყოს შექმნილი საფრთხის პროპორციული, რომელიც ლეგიტიმური მიზნის მისაღწევად უფრო ნაკლებ ზიანს მიაყენებს აღნიშნული ღონისძიების აღრესატს.“¹³

დოკუმენტი, რომელიც პატიმართა ტრანსპორტირების წესებს არეგულირებს, უნდა მოიცავდეს ტრანსპორტირებასთან დაკავშირებულ დეტალებს. როგორც ციხის ინციდენტის მართვის სახელმძღვანელო¹⁴ განსაზღვრავს, თავისი მნიშვნელობით ის უნდა იყოს იმ ძალის მქონე აქტი, რომელიც არ ექვემდებარება ცვლილებებს, მიუხედავად უსაფრთხოების რისკისა, რომელიც შეიძლება მომდინარეობდეს პატიმრებისგან. მოცემული დოკუმენტი უნდა არეგულირებდეს ისეთ საკითხებს, როგორებიცაა: ბადრაგირებაში მონაწილე თანამშრომელთა რაოდენობა, გადაყვანის მიზეზი და მიმართულება, თანამშრომელთა მოქმედება დანიშნულების ადგილზე (საავადმყოფო, სასამართლო და სხვ.), შემონმების (ჩხრეკის) საჭიროება, შეზღუდვების გამოყენება და პერიოდული შემონმება, კომუნიკაციისა და ანგარიშგების პერიოდულობა, ბადრაგირების დრო, ტრანსპორტის ტიპი და ტრანსპორტირების მარშრუტი, თან უნდა ახლდეს გადაყვანისათვის საჭირო დოკუმენტები და ფოტოსურათი, თანამშრომლისა და პატიმართა ჩაცმულობის კრიტერიუმები, ბადრაგირების შესახებ ინფორმაციის კონფიდენციალურობის შეწყვეტის კრიტერიუმები. ასეთი მიდგომა მინიმუმამდე შეამცირებს

¹¹ ბრალდებულთა/მსჯავრდებულთა გაყვანა/გადაყვანისას ბადრაგირების წესის დამტკიცების შესახებ საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრის ბრძანება №149, სსმ, 19.10.2015 [17.03.2020], მე-19 მუხლი.

¹² პატიმრობისა და თავისუფლების აღკვეთის აღსრულების სისტემის ორგანოების შეიარაღებაში არსებულ სპეციალურ საშუალებათა სახეების, მათი შენახვის, ტარებისა და გამოყენების წესი და პირობები, აგრეთვე სპეციალური საშუალებების გამოყენების უფლების მქონე პირის განსაზღვრის წესის დამტკიცების თაობაზე საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრის ბრძანება №145, სსმ, 12/09/2014, [17.03.2020].

¹³ იქვე.

¹⁴ Prison Incident Management Handbook, UN, 2013, 27, <https://www.un.org/ruleoflaw/files/Prison_Incident_Management_Handbook_OROLSI_Mar2013.pdf> [17.03.2020].

გადასაყვანი პირების მიმართ ძალადობის რისკს და ასევე გაზრდის ბადრაგირების უსაფრთხოებისა და მოქნილობის ხარისხს.

3. პატიმართა შემონმება გაყვანა/გადაყვანის დროს

ბადრაგირების წესი განმარტავს გადასაყვანი პირის სრულ და არასრულ შემონმებას მისი ბადრაგირებისას. ამ დროს განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაეთმოს სრულ შემონმებას, რა შემთხვევაშიც ხდება ბრალდებულის/მსჯავრდებულის სხეულის, ტანსაცმლის, ფეხსაცმლისა და პროთეზის (მისი არსებობის შემთხვევაში) დათვალიერება.¹⁵ თუმცა, არ არის რეგულირებული, თუ როგორი უნდა იყოს შემონმების პროცედურები და როგორ უნდა მოხდეს შესამონმებელი პირის ინფორმირება. აქვე მითითებულია, რომ პლასტირი, თაბაშირი და სხვა ნახვევები მონმდება საექიმო-სამედიცინო პუნქტის სამედიცინო მუშაკთან ერთად. თუმცა არ არის გათვალისწინებული შშმ პირის შემონმებისთვის სპეციალურად მომზადებული პირის მონანილეობის პროცედურები.

კიდევ ერთი საკითხი, რომელიც გადასაყვანი პირის შემონმებას უკავშირდება, არის მოთხოვნა, რომლის მიხედვითაც, მსჯავრდებულის/ბრალდებულის ვალდებულია უფლებამოსილი პირის მითითების შემდეგ მთლიანად გაიხადოს ან გაიშვლოს სხეულის შესაბამისი ნაწილები.¹⁶ არაფერია ნათქვამი იმ შემთხვევის შესახებ, როცა პირს ფიზიკურად არ შეუძლია გაიხადოს დამოუკიდებლად. მაშინ ვინ შეიძლება იყოს დამხმარე პირი და რამდენად არის დაცული პირის პატივი და ღირსება? არ არის განსაზღვრული, რამდენად იცის თვითონ საბადრაგო სამსახურის თანამშრომელმა, როგორ უნდა განხორციელოს შემონმების პროცედურები; ასევე, მკაფიოდ განსასაზღვრია, თუ როგორ ხდება პირის ინფორმირება იმ მოქმედების შესახებ, რომელიც უნდა განხორციელდეს მის მიმართ, როდესაც პირს არ ესმის ან დაქვეითებული აქვს/ან არ აქვს მხედველობა; ასევე, შშმ პირი, რომელსაც სთხოვენ გაშიშვლებას, რამდენად სრულად არის ინფორმირებული იმის თაობაზე, თუ რა ხდება იმ ოთახში (თუ ეს არის ოთახი), სადაც უნდა გაშიშვლდეს, კერძოდ: ვინ იმყოფება ოთახში, იზოლირებულია თუ არა სხვა ადამიანების მხედველობის არეალიდან და ა. შ. ზემოთ აღნიშნული საკითხები მნიშვნელოვანია იმისთვის, რომ პირი დაცული იყოს შიშისა და სხვა გაუმართლებელი სტრესისაგან, რომელიც შესაძლებელია ახლდეს მის შემონმებას მხოლოდ იმის გამო, რომ პროცედურა არ არის ნათლად განსაზღვრული. ნებისმიერი გადასაყვანი პირის, განსაკუთრებით კი შშმ პირის, ინფორმირება გადაყვანასთან დაკავშირებული ყველა დეტალის შესახებ მისი მიღებისა და დანიშნულების ადგილზე მიყვანის დროს, უნდა იყოს კანონით დადგენილი საბადრაგო სამსახურის თანამშრომლებისათვის, რათა შშმ პირებს, რომლებიც იმთავითვე ფსიქოლოგიური სტრესის ქვეშ იმყოფებიან მათი მდგომარეობის, სათანადო ინფორმაციის არქონის, სხვადასხვა ობიექტსა და მომსახურებასთან ხელმისაწვდომობის არქონის გამო, არ დაემატოთ გაურკვეველობით გამონვეული შიში. ევროპის საბჭოს გენერალურმა ასამბლეამ მოუწოდა წევრ სახელმწიფოს, უზრუნველყონ გადასაყვან პირებთან დაკავშირებით ინფორმაციის წარდგენა მესამე პირისთვის, საჭიროების შემთხვევაში, იგულისხმება მიმღები მხარე, ასევე, უზრუნველყონ, რომ „ყველა პატიმარს, რომელიც ექვემდებარება გადაყვანას, წინასწარ მიენოდოს ინფორმაცია მათთვის გასაგებ ენაზე.“¹⁷

¹⁵ ბრალდებულთა/მსჯავრდებულთა გაყვანა/გადაყვანისას ბადრაგირების წესის დამტკიცების შესახებ საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრის ბრძანება №149, სსმ, 19.10.2015 [17.03.2020], მუხლი 29.

¹⁶ იქვე.

¹⁷ Disabled prisoners: A Short Thematic Review on the Care and Support of Prisoners with a Disability, Thematic Report by HM Inspectorate of Prisons, London, 2009, 4, <<https://www.justiceinspectorates.gov.uk/hmiprisons/wpcontent/uploads/sites/4/-2014/07/Disability-thematic-2008.pdf>> [17.03.2020].

ინფორმირების მნიშვნელობა მაღალია ასევე საბადრაგო სამსახურის პერსონალისთვის შშმ პირის ტრანსპორტირებისას, რადგანაც შშმ პირი შესაძლებელია არ იყოს გამოხატული შეზღუდულობის მქონე და, ამდენად, თანამშრომლებმა არ იცოდნენ მისი საჭიროებების შესახებ. როგორც ბრიტანეთის ციხის სისტემის ბრძანება¹⁸ განმარტავს, ჩანანერებში უნდა იყოს შეტანილი პირის მდგომარეობა, ანუ, მოცემულ შემთხვევაში, ინფორმაცია შეზღუდული შესაძლებლობების შესახებ, მაგალითად, „რისკი ჯანმრთელობისათვის“, რომელიც უნდა იცოდნენ გამცილებელმა თანამშრომლებმა, რათა მოხდეს ასეთი პირების საჭიროების უზრუნველყოფა. ამასთან, ბრძანება განმარტავს, რომ ამ ინფორმაციას ექნება პირდაპირი გავლენა სპეციალური რესურსების გამოყენებასა და უზრუნველყოფაზე, როგორც ბადრაგირების დროს, ასევე საბოლოო დანიშნულების ადგილზე.

ბრიტანეთის იუსტიციის სამინისტროს კვლევის ცენტრის მიერ გამოქვეყნებული ანგარიში განმარტავს, რომ შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პატიმრები ნაკლებად აცხადებდნენ, რომ მათ შემონების დროს ეპყრობოდნენ პატივისცემით. ანგარიში ხაზს უსვამს, რომ საჭიროა შემუშავდეს ეროვნული (შიდა) ინსტრუქცია შემონების პროცედურების შესახებ, რომლითაც პერსონალი იხელმძღვანელებს შშმ პირების შემონებისას.¹⁹

იგივე საჭიროება არსებობს ქართულ სინამდვილეშიც: როგორც ციხის, ასევე საბადრაგო სამსახურის პერსონალს, რომლებიც ახორციელებენ ნებისმიერი პირის და, მათ შორის, შშმ პირების, შემონებისას, უნდა ჰქონდეს სახელმძღვანელო ინსტრუქცია აღნიშნული პროცედურების განხორციელების შესახებ. ასევე, უნდა არსებობდეს სპეციალური სასწავლო პროგრამები ამ პირების პროფესიული კვალიფიკაციის ასამაღლებლად როგორც სამსახურში მიღებისას, ისე შემდგომაც, გონივრული პერიოდულობით.

შშმ პირისათვის ბადრაგირებასთან დაკავშირებული პროცედურების შესახებ გასაგებად და ამომწურავად ინფორმაციის მიწოდების მნიშვნელობა ხაზგასმულია ასევე წესების იმ მუხლებში, რომლებიც განმარტავენ, თუ რას ნიშნავს დაცვის საზღვრები და რა მოიაზრება ბადრაგირების დროს გაქცევა. დაცვის საზღვრები, რაიმე წინასწარ განსაზღვრულ სტანდარტს არ წარმოადგენს და ზოგჯერ ეს არის პირობითი ხაზი, რომელსაც ადგენს ჯგუფის უფროსი. ამდენად, ის დათქმა, რომ დაცვის ხაზის საზღვრები წინასწარ ეცნობება ბრალდებულს/მსჯავრდებულს, კითხვის ნიშნის ქვეშ დგება, რადგანაც ისინი შეიძლება განისაზღვროს გარკვეულ მომენტში არსებული რისკის მიხედვით.²⁰ ინფორმაციის წინასწარ მიწოდებას განსაკუთრებული მნიშვნელობა უნდა მივანიჭოთ შშმ პირების მიმართ, რადგანაც, მოცემულ შემთხვევაში, უნდა განიმარტოს იმ პირების ინფორმირების პროცედურები, რომლებსაც დაქვეითებული აქვთ სმენა, მხედველობა, შემეცნებითი უნარი და ა. შ.

4. ეროვნული კანონმდებლობისა და პრაქტიკის ანალიზი საერთაშორისო სტანდარტებთან და პრაქტიკასთან მიმართებით

ევროპის საბჭოს წამების საწინააღმდეგო კომიტეტმა (შემდგომში – CPT) თავისი ვიზიტების დროს განხორციელებული დაკვირვების შედეგად გამოაქვეყნა საინფორმაციო ბიულეტენი,²¹ რომელშიც ის განმარტავს პირის ბადრაგირებასთან დაკავშირებულ რამდენიმე მნიშვნელოვან სფეროს,

¹⁸ Communicating Information about Risks on Escort or Transfer, The Person Escort Record (PER), Prison Service Order, 2009, 15.

¹⁹ Disabled Prisoners: A Short Thematic Review on the Care and Support of Prisoners with a Disability, Thematic Report by HM Inspectorate of Prisons, London, 2009, 29, <<https://www.justiceinspectorates.gov.uk/hmiprisons/wpcontent/uploads/sites/4/2014/07/Disability-thematic-2008.pdf>> [17.03.2020].

²⁰ ბრალდებულთა/მსჯავრდებულთა გაყვანა/გადაყვანისას ბადრაგირების წესის დამტკიცების შესახებ საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრის ბრძანება №149, სსმ, 19.10.2015 [17.03.2020], მუხლი 52.

²¹ Factsheet, European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), Council of Europe, 2018, 2-5, <<https://rm.coe.int/16808b631d>> [17.03.2020].

როგორცაა: სატრანსპორტო საშუალების მატერიალური პირობები, დაცვისა და უსაფრთხოების ზომები და ჯანმრთელობასთან დაკავშირებული საკითხები.

განსხვავებით საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი ბადრაგირების ნესისა, რომელიც მხოლოდ ზოგად სტანდარტებს აღწერს, CPT მოცემულ დოკუმენტში იძლევა ჩარჩოებს ტრანსპორტის ტიპებისა და კაბინების ზომების შესახებ პატიმართა ტრანსპორტირებისას. სტადარტებით განსაზღვრულია კაბინის ზომები, როგორც ინდივიდუალური, ასევე ერთზე მეტი პირის გადაყვანისას, რომლის თანახმადაც, ინდივიდუალური კაბინები, რომლებიც ზომით 0.6მ²-ზე ნაკლებია, არ უნდა იყოს გამოყენებული, მოკლე მანძილზე გადაყვანის შემთხვევაშიც, ხოლო შორ მანძილზე ტრანსპორტირებისას იგი აღნიშნულ ზომას მნიშვნელოვნად უნდა აღემატებოდეს. რაც შეეხება კაბინებს, რომლებშიც ერთზე მეტი პირია განთავსებული, ზომა მოკლე მანძილზე გადაყვანისას მითითებულია არანაკლებ 0.4 მგ-ისა, ხოლო შორ მანძილზე – 0.6მ², რაც შეეხება სატრანსპორტო საშუალების სიმაღლეს, CPT განმარტავს, რომ ის უნდა იყოს გონივრული სიმაღლის.²² აღსანიშნავია, რომ ევროპის ადამიანის უფლებათა სასამართლოს პრაქტიკა განიხილავს პატიმართა ტრანსპორტირებისას ადამიანის უფლებათა დარღვევის შემთხვევებს, რომელთა განხილვისას სასამართლომ დაადგინა ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვის ევროპული კონვენციის მე-3 მუხლის დარღვევა, მაგალითად, *კავალეროვი და სხვები რუსეთის წინააღმდეგ*.²³ განმცხადებელი დაექვემდებარა მრავალჯერად ტრანსპორტირებას ინდივიდუალური ტრანსპორტით, რომლის კაბინის ფართობი იყო 0, 3მ²; ასევე, საქმეში *იდალოვი რუსეთის წინააღმდეგ*²⁴ მე-3 მუხლის დარღვევად ჩაითვალა შემთხვევა, როცა განმცხადებელი გადაყვანილი იყო სატრანსპორტო საშუალებით, რომელშიც პატიმრების ტრანსპორტირებისათვის განკუთვნილი ფართობი იყო 11.28მ², სადაც განთავსებული იყო 36 პირი, ასევე ტრანსპორტით, რომლის ფართობი იყო 8.93მ² და იქ განთავსებული იყო 25 პირი.

მიუხედავად იმისა, რომ მოცემულ შემთხვევაში ცალკე შშმ პირის გადაყვანისათვის გამოყენებული ტრანსპორტის სპეციფიკა მითითებული არ არის, უნდა აღინიშნოს, რომ იმ კაბინების ზომას, რომლებითაც შშმ პირი გადაჰყავთ, უალრესად დიდი მნიშვნელობა აქვს, იმის გათვალისწინებით, რომ პირს, მდგომარეობიდან გამომდინარე, შეეძლოს მისთვის მორგებული ფორმით დაჯდომა. მოცემულ მსჯელობას ამტკიცებს CPT-ს განმარტება იმის შესახებ, რომ სატრანსპორტო საშუალებები უნდა იყოს აღჭურვილი დასვენების შესაფერისი საშუალებებით, როგორცაა შესაბამისი სკამები ან სავარძლები. CPT ასევე განმარტავს, რომ ავადმყოფი პატიმრებისათვის უნდა გრძელდებოდეს მედიკამენტების მიწოდება შეუფერხებლად ტრანსპორტირების დროს, ასევე საჭიროების მიხედვით ისინი უნდა იღებდნენ სანიტარიულ-ჰიგიენურ საშუალებებს. აღსანიშნავია ის, რომ მოცემულ პუნქტში საუბარია შშმ პირთა საჭიროებებზე და ყურადღება გამახვილებულია სატრანსპორტო საშუალების აღჭურვაზე შშმ პირთა ინტერესების გათვალისწინებით. კერძოდ, სატრანსპორტო საშუალებები უნდა იყოს ადაპტირებული ეტლით მოსარგებლე პირებისათვის, ასევე აღჭურვილი უნდა იყოს საწოლებით, საჭიროების შემთხვევაში.²⁵

სხვა საკითხები, რომელსაც CPT თავის ბიულეტენში ეხება შშმ პირებთან მიმართებით შემდეგია:

ა. გამცილებელ პერსონალთან ურთიერთობა, რომელსაც ქართულ რეგულაციებში არ აქვს დათმობილი ყურადღება. CPT განმარტავს, რომ ტრანსპორტი, რომლითაც პატიმარი გადაჰყავთ, აღჭურვილი უნდა იყოს შესაბამისი საშუალებებით, რათა პატიმარმა კონტაქტი იქონიოს გამცილებელ

²² Factsheet, European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), Council of Europe, 2018, 2, <<https://rm.coe.int/16808b631d>> [17.03.2020].

²³ *Kavalerov and Others v. Russia*, References: 55477/10, ECHR, 2017.

²⁴ *Idalov v. Russia* (App no 5826/03) ECHR, 22nd May, 2012.

²⁵ Factsheet, European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), Council of Europe, 2018, 12, <<https://rm.coe.int/16808b631d>> [17.03.2020].

პირთან.²⁶ აღნიშნულს დიდი მნიშვნელობა უნდა მიენიჭოს იმიტომ, რომ შშმ პირებს, სხვა პირებთან შედარებით, შესაძლებელია პერსონალთან უფრო ხშირი კონტაქტის საჭიროება ჰქონდეთ, მათი ფიზიკური თუ ფიზიოლოგიური საჭიროებებიდან გამომდინარე.

ბ. ტრანსპორტის ტექნიკური აღჭურვა. სატრანსპორტო საშუალებების კარები რაიმე სახის საგანგებო სიტუაციის დროს უნდა იღებოდეს ავტომატურად,²⁷ რაც მნიშვნელოვანია ნებისმიერი პირის შემთხვევაში. თუმცა როდესაც საქმე ეხება შშმ პირს, რომელსაც შესაძლებელია საერთოდ არ შესწევდეს კარის გაღების უნარი ან არ შეეძლოს დროულად განახორციელოს აღნიშნული მოქმედება, ამას განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება.

შშმ პირის გადაყვანის პროცედურები დაკავშირებულია არა მხოლოდ ტრანსპორტირების პროცესთან, არამედ შშმ პირის უსაფრთხოებასა და დაცვის გარანტიებთან იმ დაწესებულებაში, რომელშიც ის გადაჰყავთ (ციხე, სამკურნალო დაწესებულება და სხვ.), რადგანაც გამცილებელი თანამშრომელი არის ის პირი, რომელმაც ინფორმაცია პირის ფიზიკური, ფსიქიკური, სენსორული და შემეცნებითი შეზღუდული შესაძლებლობების ან სირთულეების შესახებ უნდა მიანოდოს მიმღებ მხარეს,²⁸ რადგანაც, ამავე ანგარიშის მიხედვით, პატიმრები, რომელთა შეზღუდული შესაძლებლობების შესახებ ადმინისტრაცია იყო ინფორმირებული, მონახულებულნი იყვნენ მიმღებ განყოფილებაში სამედიცინო პერსონალის მიერ 24 საათის განმავლობაში. საბოლოო ჯამში, მიღების პირველ დღეებს ისინი აღწერდნენ, როგორც ყველაზე ცუდ გამოცდილებას.²⁹ ამდენად, დაწესებულების არაინფორმირებულობამ შესაძლებელია გამოუსწორებელი ზიანი მიაყენოს შშმ პირს.

5. პირველადი მომსახურების ხელმისაწვდომობა ტრანსპორტირების დროს

გარდა ტრანსპორტის სტანდარტისა და ტრანსპორტირების ზოგადი პროცედურებისა, მნიშვნელოვანია ასევე განვიხილოთ მომსახურება და ტრანსპორტირების პირობები, რადგანაც ტრანსპორტირება ხორციელდება დროის სხვადასხვა მონაკვეთში სხვადასხვა ხანგრძლივობით და ხშირად მომსახურებას, რომელიც შეიძლება უმნიშვნელო იყოს მოკლე მანძილზე ტრანსპორტირებისას, სასიცოცხლო მნიშვნელობა ჰქონდეს შორ მანძილზე შშმ პირის გადაყვანის დროს. აღნიშნულ მომსახურებაში მოიაზრება სუფთა ჰაერის, განათების, გათბობისა და კონდიციონერების საშუალებების ხელმისაწვდომობა, ასევე საკვების მიწოდება და მისი პერიოდულობა გადაყვანის მანძილის, დროის, ასევე პირის ჯანმრთელობის მდგომარეობის შესაბამისად. CPT-ის სტანდარტების მიხედვით, სატრანსპორტო საშუალება უნდა იყოს აღჭურვილი განათებით, გათბობით, ვენტილაციითა და კონდიციონერით, უსაფრთხოების საშუალებებით. აქვე, ყურადღება უნდა მიექცეს იმ ფაქტს, რომ ტრანსპორტირების დროს პატიმრებისათვის ხელმისაწვდომი უნდა იყოს საკვები და წყალი, რა დროსაც გათვალისწინებული უნდა იყოს შშმ პირთა სპეციალური საჭიროებები. ევროპის სასამართლომ საქმეში *კავალეროვი და სხვები რუსეთის წინააღმდეგ*³⁰ მე-3 მუხლის დარღვევად მიიჩნია ტრანსპორტირება ისეთი საშუალებით, რომელსაც არ ჰქონდა ფანჯარა, შესაბამისად, გადასაყვან პირებს – სუფთა ჰაერის ხელმისაწვდომობა ან ვენტილაცია, ბუნებრივი განათება. საძილე ადგილები იყო არასაკმარისი, არ ჰქონ-

²⁶ Factsheet, European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), Council of Europe, 2018, 4, <<https://rm.coe.int/16808b631d>> [17.03.2020].

²⁷ იქვე.

²⁸ Disabled Prisoners: A Short Thematic Review on the Care and Support of Prisoners with a Disability, Thematic Report by HM Inspectorate of Prisons, London 2009, 10, <<https://www.justiceinspectors.gov.uk/hmiprisoners/wpcontent/uploads/sites/4/2014/07/Disability-thematic-2008.pdf>> [17.03.2020].

²⁹ იქვე, 29.

³⁰ Kavalero and others v. Russia: References: 55477/10, ECHR, 2017.

დათ თეთრეული და ჰაერი თამბაქოს კვამლის გამო იყო მძიმე. ევროპული ციხის წესები განმარტავს, რომ „პაციმართა ტრანსპორტირება საბადრაგო მანქანით, რომელსაც არა აქვს ადეკვატური ვენტილაცია ან განათება, ან რომელიც მათ ზედმეტ ფიზიკურ დისკომფორტს ან უხერხულობას უქმნის, აკრძალულ უნდა იქნეს.“³¹

განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს საპირფარეშოს ხელმისაწვდომობას, რადგანაც შშმ პირებს, თავიანთი მდგომარეობიდან გამომდინარე, შესაძლებელია უფრო ხშირი სარგებლობა უწევდეთ საპირფარეშოთი ან უჭირდეთ დამოუკიდებლად მასთან მისვლა და ა. შ. ამასთან, ეს ხელმისაწვდომობა უნდა იყოს უზრუნველყოფილი პირის პატივისა და ღირსების დაცვით.

ტრანსპორტირებისათვის მომზადების პროცესში მნიშვნელოვანია ასევე იმის დადგენა, სჭირდება თუ არა შშმ პირს, მისი მდგომარეობიდან გამომდინარე, დამხმარე. საკანონმდებლო რეგულაციებმა უნდა განსაზღვროს აღნიშნული საჭიროების განსაზღვრისა და მისი უზრუნველყოფის პირობები. აღსანიშნავია ასევე, რომ შორ მანძილზე გადაყვანის შემთხვევაში ნებისმიერ პაციმართს უნდა ჰქონდეს დაძინების საშუალება, რა დროსაც გათვალისწინებული უნდა იყოს შშმ პირთა სპეციალური მოთხოვნილებები.³²

ამრიგად, საკანონმდებლო რეგულაციებით დეტალურად უნდა განისაზღვროს ისეთი მნიშვნელოვანი სფეროები, როგორებიცაა: გადასაყვან პირთა, განსაკუთრებით კი – შშმ პირთა, კვებისა და სასმელი წყლის მიწოდების საკითხი, პერიოდულობისა და შემცველობის მითითებით, ასევე, კანონმა უნდა განსაზღვროს სუფთა ჰაერისა თუ საპირფარეშოს ხელმისაწვდომობა და, საჭიროების შემთხვევაში, დამხმარის ხელმისაწვდომობა, შორ მანძილზე ტრანსპორტირებისას შშმ პირის მდგომარეობის შესაბამისი დასვენების პირობები, პატივისა და ღირსების სრული დაცვით.

6. სპეციალური საშუალებებისა და ცეცხლსასროლი იარაღის გამოყენება

პაციმართა ბადრაგირებისას, იმ მნიშვნელოვანი ასპექტების გარდა, რომელიც ზემოთ იქნა განხილული, განსაკუთრებით ყურადღება უნდა მიექცეს ძალისა და სპეციალური საშუალებების გამოყენების საფუძვლებს. ამგვარი საშუალებების გამოყენება დიდ სიფრთხილეს საჭიროებს ნებისმიერი პაციმარის გადაყვანისას, მაგრამ განსაკუთრებით გასათვალისწინებელია მონყვლადი ჯგუფები და, მათ შორის, შშმ პირები, რომლებიც საგანგებო სიტუაციის დროს შეიძლება თვითონ არ წარმოადგენდნენ საფრთხის გამომწვევ მხარეს, მაგრამ დაზარალებულნი ძალის ან სპეციალური საშუალებების გამოყენებისას, რადგანაც ისინი სხვა პირებთან ერთად იმყოფებოდნენ სატრანსპორტო საშუალებაში. უპირველეს ყოვლისა, ნიშანდობლივია იმის გარკვევა, შეუძლიათ თუ არა შშმ პირებს, შეზღუდულობის ტიპიდან და ხარისხიდან გამომდინარე, რეაგირება, როგორც ფიზიკურად, ისე ფსიქოლოგიურად, მოცემულ მომენტში არსებულ მდგომარეობაზე. აქვე, განსაკუთრებული მნიშვნელობისაა მსჯელობა იმაზე, აქვთ თუ არა ინფორმაცია საბადრაგო სამსახურის თანამშრომლებს, თუ როგორ უნდა იმოქმედონ შშმ პირებთან ზემოაღნიშნულ შემთხვევებში.

ბრძანება ბადრაგირების წესის შესახებ განსაზღვრავს, რომ ბადრაგირების დაწყებამდე საბადრაგო ჯგუფის უფროსი ორგანიზებას უკეთებს იარაღის, საბრძოლო მასალებისა და სპეციალური საშუალებების მიღებას და იყენებს მას თავდასხმის ან თავდასხმის მცდელობისას, გაქცევისას ან გაქ-

³¹ ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაცია, Rec (2006)2, ევროპული ციხის წესებთან დაკავშირებით, 2006, წესი 32.2.

³² იხ. Factsheet, European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), Council of Europe, 2018, 17, <<https://rm.coe.int/16808b631d>> [17.03.2020].

ცევის მცდელობისას, კანონით დადგენილი წესით.³³ რაც შეეხება პატიმრობის კოდექსს, ის განმარტავს ასევე იმ პირთა ნუსხას, რომელთაც აქვთ უფლება გამოიყენონ ასეთი საშუალებები. მეტად დეტალური განხილვა კანონში არ გვხვდება.

კანონი ადგენს გარკვეულ შეზღუდვებს იმასთან დაკავშირებით, რომ პატიმართა გაყვანისას/გადაყვანისას ისეთი სპეციალური საშუალებების გამოყენება, რომელიც იწვევს ბრალდებულის/მსჯავრდებულის ჯანმრთელობის მძიმე დაზიანებას, დაკავშირებულია გაუმართლებელ რისკთან ან აკრძალულია საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებებითა და საერთაშორისო აქტებით, თუმცა აქ სპეციალურ კატეგორიებსა და მათ თავისებურებებზე საუბარი არ არის.

CPT განმარტავს, რომ ნებისმიერი შეზღუდვა, რომელიც გამოყენებული იქნება პატიმართა ტრანსპორტირების დროს, უნდა იყოს მკაცრად უკიდურესი ღონისძიება და პროპორციული იმ კანონიერი მიზნებისა, რომელთათვისაც გამოყენებული იყო ასეთი საშუალებები. ასევე, რეკომენდაცია განმარტავს, რომ შეზღუდვის საშუალებებისა და ძალის გამოყენება შეზღუდული უნდა იყოს დროში და მისი გამოყენება უნდა მოხდეს მხოლოდ მკაცრად აუცილებელი საჭიროების შემთხვევაში. ამ დროს უნდა იყოს შეფასებული რისკი.³⁴ საქმეში *მოუისევი საფრანგეთის წინააღმდეგ*³⁵ მე-3 მუხლის დარღვევად ჩაითვალა ქიმიოთერაპიის ჩასატარებლად პირის ხელბორკილებით გადაყვანა საავადმყოფოში, როდესაც ის იმყოფებოდა დასუსტებულ მდგომარეობაში. მის მიმართ ხელბორკილის გამოყენება არ წარმოადგენდა პროპორციულ ზომას უსაფრთხოების რისკთან მიმართებით, რაც იმაზე მიუთითებს, რომ ნებისმიერი სპეციალური საშუალება და ძალა, რომელიც იქნება გამოყენებული, უნდა შეესაბამებოდეს რისკს, რომელიც მომდინარეობს გადასაცემი პირისგან და ამ რისკის შეფასებისას, პირველ რიგში, ყურადღება უნდა მიექცეს პირის ჯანმრთელობის მდგომარეობას და მის ფიზიკურ შესაძლებლობებს. ბრძანებაში,³⁶ რომელიც ადგენს, თუ რა მაჩვენებლებს უნდა მიექცეს ყურადღება ასეთი საშუალებების გამოყენებისას, განმარტებულია, რომ სპეციალური საშუალებების გამოყენებისას შეძლებისდაგვარად უნდა იქნეს გათვალისწინებული პირის ჯანმრთელობის მდგომარეობა და აშკარად გამოკვეთილი ფიზიკური შეზღუდული შესაძლებლობები. თუმცა, ბრძანების ზემოაღნიშნული ნაწილი გაურკვეველობის წინაშე აყენებს ნებისმიერ ადამიანს, თუ რას ნიშნავს მხოლოდ აშკარად გამოკვეთილი ფიზიკური შეზღუდული შესაძლებლობების გათვალისწინება და რას მოიაზრებს ეს რეგულაცია „აშკარად გამოსატყულის“ ცნების ქვეშ.

ძალის გამოყენების კანონიერება, პროპორციულობა და სხვა ნიშნები დამოკიდებულია საბადრაგო სამსახურის თანამშრომელთა ცოდნასა და მათ პროფესიულ მომზადებაზე, რომელსაც უწყვეტი, სისტემატური ხასიათი უნდა ჰქონდეს და, როგორც მინიმალური სტანდარტული წესები განმარტავს, ასეთი ტრენინგები „უნდა ტარდებოდეს სამსახურში აყვანამდე და შემდეგ პერიოდში და მოიცავდეს თემებს ძალის გამოყენების, პატიმართა გარკვეულ ჯგუფებთან მუშაობის და დინამიკური უსაფრთხოების კონცეფციის შესახებ.“³⁷

³³ ბრალდებულთა/მსჯავრდებულთა გაყვანა/გადაყვანისას ბადრაგირების წესის დამტკიცების შესახებ საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრის ბრძანება №149, სსმ, 19.10.2015 [17.03.2020].

³⁴ Factsheet, European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), Council of Europe, 2018, 4, <<https://rm.coe.int/16808b631d>> [17.03.2020].

³⁵ იხ. *Mouisel v. France* (Application No. No 67263/01 (2002) ECHR 740.

³⁶ პატიმრობისა და თავისუფლების აღკვეთის აღსრულების სისტემის ორგანოების შეიარაღებაში არსებულ სპეციალურ საშუალებათა სახეების, მათი შენახვის, ტარებისა და გამოყენების წესი და პირობები, აგრეთვე სპეციალური საშუალებების გამოყენების უფლების მქონე პირის განსაზღვრის წესის დამტკიცების თაობაზე საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრის ბრძანება №145, სსმ, 12/09/2014, [17.03.2020].

³⁷ პატიმრებთან მოპყრობის მინიმალური სტანდარტული წესები (“ნელსონ მანდელას წესები”), გაერთიანებული ერების ორგანიზაცია 2015, წესი 75, 76.

უპირველეს ყოვლისა, პენიტენციურმა სისტემამ უნდა შეიმუშავოს რისკისა და საჭიროების შეფასების პრაქტიკა პატიმართა ტრანსპორტირების მომენტში, რაც საშუალებას მისცემს პერსონალს, სწორად დაგეგმოს და გამოიყენოს სპეციალური საშუალებები ყველა პატიმრის მიმართ, მაგრამ განსაკუთრებით ამ სტანდარტების დანერგვის აუცილებლობა გამოიხატება ავადმყოფი და შშმ პირების გადაყვანისას.

უნდა იყოს შემუშავებული საგანგებო სიტუაციებში შშმ პირებთან მუშაობის გეგმა და სპეციალური საშუალებებისა და ძალის გამოყენების სპეციალური სტანდარტები, რაც იქნება იმის გარანტია, რომ მინიმუმამდე იქნება დაყვანილი შშმ პირებისათვის ფიზიკური და ფსიქოლოგიური ზიანის მიყენებისა და მათი კანონიერი ინტერესების შელახვის რისკი.

7. დასკვნა

შშმ პატიმართა ტრანსპორტირების პროცესის და მასთან დაკავშირებული ხარვეზების შესწავლის მიზნით ჩატარებული კვლევის ფარგლებში გამოვლინდა არსებული სირთულეები და დაბრკოლებები, რომლებიც შშმ პირთა უფლებების დარღვევის საფუძველი ხდება. ხარვეზები უკავშირდება როგორც კანონმდებლობას, ასევე ტექნიკურ მხარეებს და პერსონალს. აღნიშნული კვლევის შედეგებიდან გამომდინარე, ავტორი დაინტერესებულ პირებსა თუ სტრუქტურებს ნარუდგენს რეკომენდაციებს, რომელიც მათ საშუალებას მისცემს დაგეგმონ შესაბამისი ღონისძიებები და გადადგან ნაბიჯები იმის მისაღწევად, რომ შშმ პირთა ბადრაგირების პროცესი გახადონ მათ საჭიროებებთან შესაბამისი.

პატიმართა ტრანსპორტირების ძირითადი სტანდარტები უნდა იყოს შემუშავებული და დანერგული საკანონმდებლო რეგულირების დონეზე და დეტალურად განსაზღვრავდეს შშმ პირთა ერთი ადგილიდან მეორეში ტრანსპორტირების პროცედურებს, მიუხედავად იმისა, თუ დანიშნულების რომელ ადგილზე ხდება პირის გადაყვანა, სამედიცინო თუ სხვა ტიპის დანიშნულებებში. საბაზისო სტანდარტები უნდა წყვეტდეს ისეთ საკითხებს, როგორებიცაა: ადგილების რაოდენობა და ფართობი, რომელიც უნდა იყოს ხელმისაწვდომი ნებისმიერი პირისათვის, ხოლო შშმ პირი, რომელსაც არ შეუძლია ან უჭირს დიდი ხნით ფეხზე დგომა ან, მდგომარეობიდან გამომდინარე (მაგ., ეტლით მოსარგებლე), სჭირდება მეტი ფართობი, ვიდრე სხვა პატიმრებს, უზრუნველყოფილი უნდა იყოს ასეთი საშუალებით.

საქართველოს კანონმდებლობაში პროცედურების დეტალიზება გამიზნული უნდა იყოს იმისათვის, რომ ყველა პატიმარი დაცული იყოს გადაყვანის დროს რაიმე სახის უხეში, არაადამიანური ან დამამცირებელი მოპყრობისგან. დოკუმენტი, რომელიც პატიმართა ტრანსპორტირების წესებს არეგულირებს, უნდა მოიცავდეს ტრანსპორტირებასთან დაკავშირებულ ყველა დეტალს. იგი უნდა ადგენდეს ისეთ პროცედურებს, როგორებიცაა: ბადრაგირებაში მონაწილე თანამშრომელთა რაოდენობა, გადაყვანის მიზეზი და მიმართულება, თანამშრომელთა მოქმედება დანიშნულების ადგილზე (საავადმყოფო, სასამართლო, სხვა.), შემონმების (ჩხრეკის) სჭიროება, შეზღუდვების გამოყენება და პერიოდული შემონმება, კომუნიკაციისა და ანგარიშგების პერიოდულობა, ბადრაგირების დრო, ტრანსპორტის ტიპი და ტრანსპორტირების მარშრუტი, გადაყვანისათვის საჭირო დოკუმენტები და მათი ფორმები, თანამშრომლისა და პატიმართა ჩაცმულობის კრიტერიუმები, ბადრაგირების შესახებ ინფორმაციის კონფიდენციალურობის შეწყვეტის კრიტერიუმები. ასეთი მიდგომა მინიმუმამდე შეამცირებს გადასაყვანი პირების მიმართ ძალადობის რისკს და ასევე გაზრდის ბადრაგირების უსაფრთხოებისა და მოქნილობის ხარისხს.

შშმ პირის ინფორმირება გადაყვანასთან დაკავშირებული ყველა დეტალის შესახებ უნდა იყოს ასევე კანონით დადგენილი ვალდებულება საბადრაგო სამსახურის თანამშრომლებისათვის მისი მიღებისა და დანიშნულების ადგილზე მიყვანის დროს, მათთვის გასაგები ფორმით. გარდა გადასაყვან პირთა ინფორმირებულობისა, სავალდებულო უნდა იყოს პერსონალის ინფორმირებულობა შშმ პირის ტრანსპორტირების შესახებ, განსაკუთრებით ეს მიდგომა დიდ მნიშვნელობას იძენს, როდესაც შეზღუდული შესაძლებლობა არ არის აშკარად გამოხატული, რათა გამცილებელმა ჯგუფმა შეძლოს ასეთი პირების საჭიროების უზრუნველყოფა.

საბადრაგო სამსახურის პერსონალს, რომელიც ახორციელებს ნებისმიერი პირის, და მათ შორის შშმ პირების, შემონმებას, უნდა ჰქონდეს სახელმძღვანელო ინსტრუქცია აღნიშნული პირობების განხორციელების შესახებ. ასევე უნდა არსებობდეს სპეციალური სასწავლო პროგრამები ამ პირების პროფესიული კვალიფიკაციის ამაღლებისათვის, როგორც სამსახურში მიღებისას, ასევე – შემდგომ, გონივრული პერიოდულობით.

საკანონმდებლო რეგულაციებმა დეტალურად უნდა განსაზღვრონ ისეთი მნიშვნელოვანი საკითხები, როგორებიცაა: გადასაყვან პირთა, და განსაკუთრებით კი შშმ პირთა, კვებისა და სასმელი წყლის მიწოდების საკითხი, მისი პერიოდულობისა და შემცველობის მითითებით, ასევე, საპირფარეშოთი სარგებლობის, სუფთა ჰაერისა და, საჭიროების შემთხვევაში, დამხმარის ხელმისაწვდომობა, ასევე შორ მანძილზე ტრანსპორტირებისას შშმ პირის მდგომარეობის შესაბამისი დასვენების პირობების შექმნა, პატივისა და ღირსების სრული დაცვით.

პენიტენციურმა სისტემამ უნდა შეიმუშავოს პატიმართა ტრანსპორტირებისათვის რისკისა და საჭიროების შეფასების სისტემა, რაც საშუალებას მისცემს პერსონალს, სწორად დაგეგმოს და გამოიყენოს სპეციალური საშუალებები, განსაკუთრებით შშმ პირის გადაყვანისას. ასევე უნდა შეიმუშავდეს საგანგებო სიტუაციებში შშმ პირებთან მუშაობის გეგმა და სპეციალური საშუალებებისა და ძალის გამოყენების სპეციალური სტანდარტები, რაც იქნება იმის გარანტია, რომ მინიმუმამდე იქნება დაყვანილი შშმ პირებისათვის ფიზიკური და ფსიქოლოგიური ზიანის მიყენებისა და მათი კანონიერი ინტერესების შელახვის რისკი.

ბიბლიოგრაფია:

1. საქართველოს კანონი, პატიმრობის კოდექსი, სსმ, 12, 09/03/2010.
2. ბრალდებულთა/მსჯავრდებულთა გაყვანა/გადაყვანისას ბადრაგირების წესის დამტკიცების შესახებ საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრის ბრძანება №149, მუხლები: 7, 19, 29, 25, 47, 52, სსმ, 19.10.2015, [17.03.2020].
3. პატიმრობისა და თავისუფლების აღკვეთის აღსრულების სისტემის ორგანოების შეიარაღებაში არსებულ სპეციალურ საშუალებათა სახეების, მათი შენახვის, ტარებისა და გამოყენების წესი და პირობები, აგრეთვე სპეციალური საშუალებების გამოყენების უფლების მქონე პირის განსაზღვრის წესის დამტკიცების თაობაზე საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრის ბრძანება №145, მუხლები: 2, მეორე პუნქტი, 4, 4, სსმ, 12/09/2014, [17.03.2020].
4. ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის კონვენცია, რომი, 1950 წლის 4 ნოემბერი, მუხლი 3, [17.03.2020].
5. ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაცია, Rec(2006)2, ევროპული ციხის წესებთან დაკავშირებით, 2006, წესი 32.2.
6. პატიმრებთან მოპყრობის მინიმალური სტანდარტული წესები ("ნელსონ მანდელას წესები"), გაერთიანებული ერების ორგანიზაცია, 2015, წესი 75, 76.

7. *Mallia E.*, Report, Committee on Legal Affairs and Human Rights, Protecting Human Rights During Transfers of Prisoners, Parliamentary Assembly, CoE, Malta, 2019, 3, <<http://website-pace.net/documents/19838/5636250/20190122-PrisonerTransferRights-EN.pdf/470d737d-1234-4484-b9a4-5000c75f79b7>> [17.03.2020].
8. Handbook on Prisoners with Special Needs, United Nations Office on Drugs and Crime, Vienna, 2009, 9, 43, 57, 79, 103, 123, 143. <https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Handbook_on_Prisoners_with_Special_Needs.pdf> [17.03.2020].
9. Communicating Information About Risks on Escort or Transfer, The Person Escort Record (PER), Prison Service Order, 2009, 15.
10. Factsheet, European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), Council of Europe, 2018, 2-5, 12, 17, <<https://rm.coe.int/16808b631d>> [17.03.2020].
11. Disabled Prisoners: A Short Thematic Review on the Care and Support of Prisoners with a Disability, Thematic Report by HM Inspectorate of Prisons, London 2009, 4, 10, 29, <<https://www.justiceinspectores.gov.uk/hmiprisoners/wpcontent/uploads/sites/4/2014/07/Disability-thematic-2008.pdf>> [17.03.2020].
12. Prison Incident Management Handbook, UN, 2013, 27, <https://www.un.org/ruleoflaw/files/Prison_Incident_Management_Handbook_OROLSI_Mar2013.pdf> [17.03.2020].
13. Kavalero v. Russia: References: 55477/10, ECHR, 2017.
14. *Idalov v Russia*, (App no 5826/03) ECHR, 22nd May, 2012.
15. *Mouisel v. France*, Application No. 67263/01, 2002.